

De strijd tussen mensen en beren

Recensie van:

Beresporen: over mensen en beren in de Pyreneeën.

Philo van GASTEL

Het Spinhuis, Amsterdam, 1994

142 pag.

Hoewel dit boek niet meer zo recent is, ken ik er weinig die het gelezen hebben. Nochtans verdient het beter. Stel u een lokale bevolking voor in Zuid Amerika die op een dag een schare buitenlandsè ontwikkelaars over de vloer krijgt. Zij bieden geld aan in ruil voor de olie of het gas in hun grond. Op een andere dag krijgen zij een troep buitenlandse natuurliefhebbers op bezoek die diezelfde grond met heel zijn begroeiing als een *patrimonium van de mensheid* wensen te beschermen. Komt erbij dat een deel van de lokale bevolking te vinden is voor de economische voordelen van de exploitatie, terwijl een ander deel meer waarde hecht aan de culturele en historische waarde van het gebied. Tel daar ook nog de lokale én nationale politici bij die geneigd zijn om voor bescherming te pleiten, niet omdat zij aan die grond zijn gehecht, maar omdat zij potentiële stemmen ruiken of grote mediabelangstelling. Denk daar tenslotte ook nog de wetenschappers bij die hun zeg

doen over de specifieke waarde van het gebied, en u komt dichterbij de complexiteit van de meeste milieuvragen.

Wat heeft dit dan allemaal met de Pyreense beer te maken? Wel, stel u voor dat die lokale bevolking in de Franse Pyreneeën woont en dat het onderwerp van de geschillen de bijna uitgestorven Pyreense beren betreft. Neem vervolgens een fototoestel, pen en papier, een bandopnemer, en bereid u voor op een verblijf van enkele maanden in bergachtige landschappen en desolate dorpjes. Dat is precies wat Philo van Gastel heeft gedaan binnen het kader van haar opleiding Culturele Antropologie aan de Universiteit van Amsterdam. Het resultaat heeft de vorm gekregen van een in omvang weliswaar klein boekje met prachtige foto's en kindertekeningen.

Het doet een spannend relaas over de veranderingen in de sociale

perceptie van de Pyreense beer, van *bedreiging* naar *bescherming*. Na een kort maar goed gedocumenteerd overzicht van de historische, anatomische en ethologische specificiteit van deze beren, komen alle persoonlijke drama's in het geding. Herders, jagers, bosbouwers, wetenschappers, natuurbeschermers, burgers en burgemeesters worden ten tonele gevoerd om de complexiteit van de geschillen op de meest toegankelijke wijze te ontleden, en om de rol en de betekenis van de beren zelf hierin beter te vatten. Terwijl jonge kinderen van Pyreense boeren schapen hoeden in de bergen en de hele nacht beducht zijn voor de klauwen van de beer, worden overal elders in Europa kinderen te slapen gewiegd met een troeteldiertje onder de arm, hun pluchen beer. Het mag dan ook niet verwonderen dat natuurbeschermers eerder onder de tweede dan onder de eerste bevolkingscategorie terug te vinden zijn. De eerste brengen beren in verband met gevaar en angst, de tweede associëren beren met veiligheid en geborgenheid. Ten gevolge van de berenjacht die nooit was gereguleerd, veranderde de bedreigende soort van de beer in een bedreigde soort. Toen van Gastel haar boek schreef, bleven er nog 7 over in de Franse Pyreneeën. Herders die schade leden aan hun eigendommen (hun schapen) moest het recht om beren te doden worden ontzegd. Op 5 april 1962 kondigde de Franse regering een permanent jachtverbod af en pas in 1972 werd de bruine beer op de lijst van beschermde dieren gezet. De gevolgen voor de lokale bevolking lieten niet op zich wachten: herders bleven ondanks een beloofde vergoeding voor schade aan hun eigendommen bezorgd. Jagers werden boos. Wetenschappers mochten de beer tot een *in vivo* 'proefdier' omtoveren, geen berendrol ontsnapte nog

aan een DNA-onderzoek. Natuurbeschermers kregen meer macht. Burgemeesters werden in de tang genomen want het door de staat opgelegde beleid maakte burgers ontevreden. Andere politici dan werden door internationale mediabelangstelling uitgedaagd. De minister Brice Lalonde, bijvoorbeeld, werd door journalisten verweten zich in een mediacampagne voor de beren te werpen, terwijl hij "een van de mooiste delen van de Pyreneeën liet ruïneren door in te stemmen met de aanleg van een zestig meter hoge elektriciteitskabel van tweemaal 400.000 Volt langs de rivier de Louron en door de Vallée de la Pez" (p. 100). Nog anderen, zoals burgemeesters van verlaten gebieden verwelkomen de buitenlandse beer met open arm. Als toeristische buitenkans kon hij de economische inkomsten wat aanzwengelen. Burgemeester Redonner uit het dorpje Boutx was voorstander van een pretpark, een 'parc de vision', waarin "de beren zouden kunnen worden ondergebracht (...), en waar de bezoekers in een kabelbaantje overheen worden gevoerd." (p. 110). Hoewel zo iets bij mij wat terughoudendheid oproept, toont het hoe dan ook aan dat, voor wie het zo wil zien, economische belangen en 'natuurbescherming' elkaar niet altijd uitsluiten. Ook het educatief karakter van het leefmilieu brengt Philo van Gastel deskundig in kaart. Kinderen moeten een realistisch beeld krijgen van de beer, "zonder de negatieve kant van de beren te ontkennen ('we moeten niet verhullen dat beren schade aanrichten')", zegt de jonge ecooloog die met deze taak is belast (p. 60).

Bovendien illustreert het boek op een uitstekende wijze de meerdere begrippen uit de milieuproblematiek die anders misschien te abstract zouden blijven: bv. over de instemming van

herders om ter compensatie voor de bescherming van de beren een vergoeding in ontvangst te nemen, of de economische, tegenover de historische én culturele waarde van de beer. Toen de beer zomaar mocht worden gedood had hij het juridische statuut van een *res nullius* (wat tot niemand behoort), toen hij als beschermd dier werd beschouwd het statuut van een *res communis humanitatis* (wat tot de mensheid behoort). Hoewel de Pyreneese beer volgens wetenschappers geen schijn van overlevingskans maakt, wat ook wordt geprobeerd, menen anderen dat het voorzorgsprincipe (liever de kans grijpen dan laten liggen) prioriteit moet krijgen.

Het is wonderbaarlijk hoe Philo van Gastel al die sociale actoren en facetten van de milieuproblematiek naar voren weet te brengen zonder met vakjargon te goochelen. Het zou een ondankbare misvatting zijn om het boek als een studie over de beer zonder meer te beschouwen. En evenmin kan je de auteur vanwege haar belangstelling voor de sociale en historische perceptie van de Pyreneese beer een gebrek aan aandacht voor de werkelijke beren verwijten. Ik citeer uitvoerig uit de conclusie van de auteur: "Terwijl de werkelijke beer door een kleine groep mensen in de Pyreneeën nog steeds als lastig en als bedreigend wordt ervaren, is de beer als symbolische constructie bij een grote groep mensen van buiten de regio enorm populair. Deze populariteit maakt de beer tot een ideaal hulpmiddel voor politici, natuurbeschermers en reclameadviseurs. (...) Hij [kan] voor de meeste uiteenlopende doeleinden worden gebruikt: voor partijpolitieke manipulatie, beïnvloeding van mentaliteitsverandering op het gebied van milieu, bevordering van toerisme en voor de uitbreiding

van de afzetmarkt voor commerciële producten. Als in de toekomst ook de laatste levende beren uitgestorven zijn, en de ervaring in de werkelijkheid het imago van de beren niet meer kan corrigeren, zal het beeld van de echte beren vervagen en het geïdealiseerde imago van de beren overblijven. De strijd tussen de mensen en de beren zal dan definitief door de mensen zijn gewonnen. De mensen hebben zich dan bevrijd van de lastige aspecten van de dieren en hebben hun betekenis op een voor hen profijtelijke manier veranderd en onder controle gebracht. Laten we hopen dat er tegen alle verwachtingen in toch een paar beren in leven blijven" (p. 119). Het weze voor ons een waarschuwing om niet in onze alomtegenwoordige belangenconflicten een gezonde zin voor werkelijkheid te verliezen, al was het maar om nog *iets* te bewaren en te beschermen en over te houden, in plaats van slechts de illusoir geworden beelden ervan.

Paul Gimeno